

Serhij Riabenko

AKCJA „WISŁA”. KWALIFIKACJE PRAWNE

Dokonanie oceny prawnej konfliktów z przeszłości nie jest zadaniem łatwym. Zwłaszcza jeśli dotyczy to konfliktów, które miały miejsce na terenach należących do innego państwa. Przede wszystkim dlatego, że zwykłego badania przyczyn i okoliczności przebiegu takiego konfliktu nie wystarczy. Warunkiem koniecznym jest istnienie aktu prawnego, według którego normom można nadać zdarzeniom odpowiednią kwalifikację i ocenę prawną. I tu pojawia się pierwszy problem: według jakiego aktu prawnego należy oceniać dane wydarzenie historyczne? Wszak jeśli mówimy o przymusowych przesiedleniach całych grup ludności w krajach Europy Wschodniej po zakończeniu II wojny światowej, sankcjonowanych de iure lub de facto przez władze tych krajów, to obowiązujące na tamtych czasów prawo wewnątrzpaństwowe nie uznawało je za nielegalne, ani tym bardziej przestępcze¹.

Co więcej, w niektórych przypadkach działania takie były bezpośrednio uzasadnione porozumieniami międzypaństwowymi lub międzynarodowymi, bądź też motywem „zemsty”, koniecznością przywrócenia „sprawiedliwości” niektórym grupom, które rzekomo „masowo” wspierały nazistowskie Niemcy w okresie lat 1938-1945 i dlatego rzekomo miały ponieść za to zbiorową odpowiedzialność². Podstawa międzynarodowych aktów prawnych z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego w tamtym czasie także znajdowała się dopiero na etapie

¹ Zob. np.: Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19320600571>; Kodeks karny Wojska Polskiego, zatwierdzony dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19440060027>.

² I tak na przykład masowe przymusowe wysiedlenie Niemców z terytorium Czechosłowacji, Polski lub byłych Prus Wschodnich (obwód kaliningradzki RSFSR) zostało oparte na decyzji konferencji berlińskiej (poczdamskiej) odbywającej się w dniach 17 lipca – 2 sierpnia 1945 r., w rozdziale XII której określono, że „miało nastąpić przemieszczenie do Niemiec ludności niemieckiej lub jej części, która pozostała w Polsce, Czechosłowacji i na Węgrzech” (http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/War_Conf/berlin_main.htm). Na tej podstawie rządy Czechosłowacji, Polski, a później ZSRR podjęły decyzje, zgodnie z którymi kilkumilionowa ludność niemiecka Sudetów, Śląska i byłych Prus Wschodnich została przymusowo przesiedlona na terytorium Niemiec.

kształtowania³. Wreszcie ogólna zasada prawa karnego⁴ określa: dany czyn jest przestępstwem tylko wtedy, gdy obowiązujące wówczas prawo tak go określało. Przyjęte wcześniej przepisy wprowadzające karę kryminalną zwykle nie działają wstecz i nie dotyczą czynów popełnionych wcześniej. Dyskusyjna pozostaje zatem kwestia możliwości ich retrospektywnego zastosowania w celu ukarania winnych⁵. Zupełnie inną sprawą jest przedstawienie prawnej lub politycznej oceny samych działań z punktu widzenia ogólnych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego i dzisiejszego ustawodawstwa, w celu moralnego potępienia takich działań przez społeczeństwo i zapobieżenia ich powtórzeniu się w przyszłości.

Od roku 1990 w Polsce i w Ukrainie podejmowano kilka prób politycznej oceny wydarzeń konfliktu polsko-ukraińskiego lat 30. i 40. XX w. w ogóle lub jego poszczególnych epizodów, jak np. akcja „Wisła”. Efektem było kilka wspólnych wypowiedzi prezydentów i parlamentów obu państw⁶, a także długie dyskusje w izbach polskiego parlamentu, które zakończyły się przyjęciem odpowiednich uchwał, których celem było nadanie niektórym epizodom konfliktu

³ Jeśli nie brać pod uwagę Konwencji Haskiej z 1907 r. o prawach i zwyczajach wojny lądowej, to jednym z pierwszych międzynarodowych aktów prawnych obowiązujących w tamtym czasie był Statut Międzynarodowego Trybunału Wojskowego do osądzenia i ukarania głównych zbrodniarzy wojennych krajów Osi Europejskiej, zatwierdzony 8 sierpnia 1945 r. (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_201) Art. 6 Statutu zdefiniował trzy główne kategorie czynów uznawanych za zbrodnie: zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości. Artykuł 1 i inne postanowienia Statutu zawierały jednak zastrzeżenie, że jego skutkiem rozciągały się jedynie na proces stawiania przed sądem i karania „głównych zbrodniarzy wojennych europejskich krajów Osi”, czyli nazistowskich Niemiec i ich sojuszników.

⁴ Zasada ta jest zapisana, m. in., w cz. 2 art. 11 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 7 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, art. 4 i 5 Kodeksu Karnego Ukrainy z dnia 05.04.2001, art. 1 i 4 Kodeksu Karnego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 06.06.1997 oraz innych przepisów prawa karnego krajów europejskich.

⁵ Jednym z ilustrujących przykładów takiego retrospektywnego zastosowania prawa karnego w odniesieniu do wcześniej popełnionego czynu jest orzeczenie sądów Państwa Izrael w sprawie przeciwko Adolfowi Eichmannowi, który został skazany zgodnie z prawem Państwa Izrael za zbrodnie na narodzie żydowskim popełnione podczas II wojny światowej. Należy także wspomnieć o uchwale Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy „W sprawie działań mających na celu likwidację dziedzictwa dawnych komunistycznych systemów totalitarnych” z dnia 27.06.1996 nr 1096 (1996), zgodnie z której „każda osoba może być ścigana i ukarana za każdy czyn lub zaniechanie, które w chwili jego popełnienia nie stanowiło przestępstwa w świetle prawa krajowego, ale które zostało uznane za przestępstwo w rozumieniu ogólnych zasad prawa uznanych w państwach cywilizowanych”. Więcej szczegółów zob.: Захаров С. Засудження злочинів комуністичного режиму СРСР. – X.: Права людини, 2013. – С. 30-33.

⁶ Spільna заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» від 21.05.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_005; Заява парламентів України і Республіки Польща з нагоди 60-ї річниці волинської трагедії від 10.07.2003 // Відомості Верховної Ради України, 2004 р., No 7, ст. 61; Spільna заява Президента України і Президента Республіки Польща «Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині» від 11.07.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_2.htm.

польско-українського оцінки політичної і правової⁷. Подібні проби podejmowano także ze strony władz українських, в між іншими, deputowanych Rady Najwyższej. Były one jednak w większości reakcją на dotychczasowe działania polskich vis-à-vis⁸ і dotyczyły bądź оцінки decyzji polskiego parlamentu jako takich, bądź też były próbą „symetrycznej” odpowiedzi на uznanie antypolskich akcji на terenie Wołynia jako „ludobójstwa”⁹. Również в ciągu ostatnich dwudziestu lat в Україні і в Польщі ukazało się wiele opracowań, odbyło się kilka specjalnych seminariów і konferencji poświęconych akcji „Wisła”¹⁰.

Swego czasu władze obu krajów podejmowały пробы zakwalifikowania politycznego і правового tej akcji. I tak в sierpniu 1990 roku Senat RP przyjął uchwałę, в której Sejm stwierdzał, że „potępia акcję „Wisła”, в której zastosowano – właściwą systemom totalitarnym – zasadę odpowiedzialności zbiorowej”¹¹. W odpowiedzi Rada Najwyższa stwierdziła, że „akcja „Wisła” zniszczyła integralność etniczną Українців в PRL. Українці ponieśli ogromne straty ludzkie, materialne і duchowe. Przymusowo przesiedleni, rozproszeni, позбавieni rodzinnych domów, majątku, instytucji kulturalno-оświatowych і kościołów, stracili możliwość pełnego życia narodowego і до dziś odczuwają

⁷ Np.: Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej в sprawie akcji „Wisła” z dnia 3 sierpnia 1990 r. // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Т. 5: Акція «Вісла» / Ред. С. Тухольський, Ю. Шаповал та ін. – Варшава – К.: 2006. - С. 778-779; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. в sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów українських на обywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej в latach 1943–1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dziennikustaw.gov.pl/mp/2016/726/1>; Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 2016 r. в sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów українських на обywatelach II Rzeczypospolitej в latach 1939–1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20160000638>.

⁸ Заява Верховної Ради Української РСР з приводу постанови Сенату Республіки Польша від 03.08.1990 щодо акції «Вісла» // Стенограма десятого пленарного засідання Верховної Ради УРСР від 09.10.1990

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4445.html>; Заява Верховної Ради України «У зв’язку з ухваленням Сенатом і Сеймом Республіки Польша постанов від 7 липня 2016 року та 22 липня 2016 року щодо Волинської трагедії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/134295.html>.

⁹ Див. наприклад: «Свобода» підготувала постанову про етнічні чистки українців поляками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/ukr/short/2013/07/20/131189/>; Проект Постанови Верховної Ради України про вшанування пам’яті жертв геноциду, вчиненого Польською державою щодо українців у 1919 - 1951 роках та пояснювальна записка до нього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59866

¹⁰ Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Т. 5: Акція «Вісла» / Ред. С. Тухольський, Ю. Шаповал та ін. – Варшава – К.: 2006. - С. 22–28.

¹¹ Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej в sprawie akcji „Wisła” z dnia 3 sierpnia 1990 r. // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 778-779.

konsekwencje tej tragedii”¹². W roku 1997 Prezydenci Ukrainy i Polski we wspólnym oświadczeniu odnotowali, że „Odrębną tragiczną kartą w historii naszych stosunków była akcja „Wisła”, która zadała cios całej społeczności ukraińskiej w Polsce”¹³. Dziesięć lat później w kolejnym oświadczeniu głowy państw stwierdziły, że akcja „Wisła” „...była w historii nowożytnej Polski przykładem niesprawiedliwości, która była konsekwencją działań totalitarnego rządu komunistycznego. Doprowadziła ona w 1947 r. do deportacji wielu tysięcy obywateli polskich pochodzenia ukraińskiego z południowo-wschodniej Polski, rozproszenia społeczności ukraińskiej w Polsce, stając się tym samym kolejnym ogniwem tragicznego łańcucha konfliktów. Wydarzenie to, sprzeczne z podstawowymi prawami człowieka, zostało potępione w 1990 roku specjalną uchwałą Senatu RP.”¹⁴ Jak jednak widać, akty te i oświadczenia nie zawierają jasnej kwalifikacji prawnej zdarzeń związanych z organizacją i przeprowadzeniem akcji „Wisła”.

W projektach ustaw ze strony ukraińskiej brak jest także jasnej kwalifikacji prawnej akcji „Wisła”. W projekcie uchwały Rady Najwyższej z okazji 70. rocznicy rozpoczęcia wysiedleń Ukraińców przez PRL w latach 1944-1951 jej autorzy uznali akcję wyłącznie za element bardziej globalnego procesu deportacji Ukraińców na terytorium Polski, który proponowali uznać za czystkę etniczną ze znamionami ludobójstwa na Ukraińcach¹⁵. W projekcie innej uchwały akcję „Wisła” uznano także za element polityki państwa polskiego wobec Ukraińców w pierwszej połowie XX w., którą proponowano „kwalifikować jako ludobójstwo”¹⁶. Oba projekty nigdy jednak nie zostały zatwierdzone przez ukraiński parlament.

¹² Заява Верховної Ради Української РСР з приводу постанови Сенату Республіки Польща від 03.08.1990 щодо акції «Вісла»...

¹³ Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» від 21.05.1997...

¹⁴ Спільна заява Президента України та Президента Республіки Польща з приводу 60-х роковин акції «Вісла» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr02/dokumenty/00dok18.htm.

¹⁵ Проект постанови Верховної Ради України «Про вшанування жертв депортацій та етнічних чисток з ознаками геноциду (До 70-х роковин від початку депортацій українців Польською Народною Республікою у 1944-1951 роках)» від 24.07.2013 No 3019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47965&pf35401=271023>.

¹⁶ Проект постанови Верховної Ради України «Про вшанування пам’яті жертв геноциду, вчиненого Польською державою щодо українців у 1919-1951 роках» від 03.08.2016 No 5012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59866.

Deputowany VII kadencji Oleh Pankewycz w swoim przemówieniu z okazji 66. rocznicy rozpoczęcia akcji „Wisła” zaproponował uznanie jej za etnობójstwo¹⁷.

W roku 2007 jedna z ukraińskich organizacji [w Polsce] postawiła przed polskim Instytutem Pamięci Narodowej kwestię kwalifikacji prawnej akcji „Wisła”. Wydział IPN w Rzeszowie, rozpatrując tę kwestię doszedł do wniosku, że skoro akcja toczyła się wyłącznie na podstawie decyzji wyższych organów i instytucji państwowych, a wysiedlenie ludności ukraińskiej miało być „jedynie akcją pomocniczą”, to akcja „Wisła” „nie może zostać uznana za mającą znamiona «zbrodni ludobójstwa»”¹⁸.

Oddzielne próby kwalifikacji akcji „Wisła”, czasem dość polarne, można odnaleźć w pracach szeregu badaczy polskich i ukraińskich. Na przykład, Ewa Siemaszko i Zbigniew Palski sugerowali, że „przesiedlenie było nieuniknione, odbyło się w humanitarnych warunkach, a Ukraińców przesiedlano na tereny o wyższym poziomie rozwoju cywilizacyjnego”. Tadeusz Olszański, Bohdan Skaradziński i Grzegorz Motyka natomiast uważali, że „przesiedlenia nie można uważać za uzasadnione, lecz należy je interpretować jako integralną część komunistycznego «robienia porządku» w Europie Środkowej”¹⁹. Andrij Lipkan scharakteryzował tę akcję jako deportację, ale nie nadał jej takiej kwalifikacji prawnej z punktu widzenia norm prawa międzynarodowego²⁰. Jarosław Daszkiewicz określił wydarzenia akcji „Wisła” mianem czystki etnicznej²¹. Wreszcie Grzegorz Motyka w swojej książce scharakteryzował akcję jako „co najmniej typową zbrodnię komunistyczną (zgodnie z definicją zawartą w ustawie o IPN)” i przyjął, że „mamy do czynienia z zamachem dokonany przez członków PPR [Polskiej Partii Robotniczej – S.R.] do popełnienia tzw. etnoobójstwa”²².

¹⁷ Олег Панькевич: «Польща повинна визнати акцію "Вісла" етноцидом українців» // Вісник Світової федерації українських лемківських об'єднань. – 2013. - No 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusuk.org/visnyk%20SFULO/Visnyk%204.pdf>. – С. 3.

¹⁸ Ільющин І. Важке українсько-польське історичне минуле в матеріалах слідства польського Інституту національної пам'яті // Україна – Європа – Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2010. – Вип. No 4. – С. 48.

¹⁹ Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 26–27.

²⁰ Ліпкан А. Операція «Вісла»: переселення чи депортація? // Воєнна історія. – 2003. - No 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/1_03_9.htm.

²¹ Дашкевич Я. Подзвіння операції «Вісла». // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 1997. - No 10. – С. 56.

²² Мотика Г. Від Волинської різанини до Операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. Авторизований пер. з пол. А. Павлишина, післямова д.і.н. І. Ільющина. – К: Дух і Літера, 2013. – С. 286–287.

Jednakże użycie niektórych terminów prawnych w odniesieniu do akcji „Wisła” nie było w przeważającej części wynikiem wnikliwych i szczegółowych studiów historycznych nad przyczynami, przebiegiem i konsekwencjami tej akcji. Dlatego też kwestia kwalifikacji prawnej operacji „Wisła” jest istotna i aktualna.

Akty legislacyjne służące kwalifikacji prawnej akcji „Wisła”

Niniejsze opracowanie poświęcone jest kwalifikacji prawnej akcji „Wisła” w świetle aktualnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego. Kwestia retrospektywnego stosowania przepisów prawa karnego w celu ukarania organizatorów lub wykonawców tej akcji jest przedmiotem odrębnego omówienia i nie będzie tutaj omawiana. Dlatego też na potrzeby niniejszego opracowania w części dotyczącej najcięższych przestępstw wchodzących w zakres jurysdykcji tego sądu stosowane będą postanowienia Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego (zwanego dalej – Statutem Rzymskim), a także inne międzynarodowe akty prawne dotyczące takich przestępstw²³.

Zgodnie z cz. 1 art. 5 Statutu Rzymskiego najpoważniejszymi zbrodniami budzącymi niepokój całej wspólnoty światowej są: ludobójstwo, zbrodnie przeciw ludzkości, zbrodnie agresji i zbrodnie wojenne. Ze względów oczywistych akcję „Wisła” nie można zakwalifikować jako zbrodni agresji. Dlatego w ramach niniejszego opracowania kwalifikacja prawna akcji „Wisła” zostanie dokonana właśnie w oparciu o możliwość jej zakwalifikowania jako zbrodni ludobójstwa, zbrodni wojennej lub zbrodni przeciw ludzkości. Zanim jednak przystąpimy do analizy prawnej, warto zatrzymać się pokrótce nad wydarzeniami związanymi z organizacją i przebiegiem samej akcji.

²³ Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 з наступними змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print1445712443297391; Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_155; Резолюція No 780 (1992), прийнята на засіданні Ради безпеки ООН 06.10.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://undocs.org/ru/S/RES/780\(1992\)](http://undocs.org/ru/S/RES/780(1992)); Final report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (1992) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1994/674; IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222; Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_154/print1445712443297391.

Organizacja i przebieg akcji „Wisła”

Decyzję o przeprowadzeniu akcji podjęto na specjalnym posiedzeniu Biura Politycznego Polskiej Partii Robotniczej 29 marca 1947 r. Jej cel została zdefiniowana w następujący sposób: „W ramach akcji represyjnej wobec ludności ukraińskiej [...] w szybkim tempie przesiedlić Ukraińców i rodziny mieszane na tereny odzyskane (przede wszystkim Prus Wsch.), nie tworząc zwartych grup i nie bliżej niż 100 km od granicy”²⁴. Na wykonanie tej decyzji, na początku kwietnia polskie służby specjalne przygotowały projekt operacji, która nosiła wówczas kryptonim „Wschód”. Jej zadanie określono jako „ostateczne rozwiązanie problemu ukraińskiego w Polsce”²⁵.

W tym celu zaproponowano wysiedlić wszystkich etnicznych Ukraińców, a także rodzin mieszanych polsko-ukraińskich z południowo-wschodniej granicy na północno-zachodnie ziemie Polski i rozsiedlenie ich tam zgodnie z zasadą możliwie największego rozproszenia. Równoległe z akcją wysiedleńczą miała zostać przeprowadzona „aktywna likwidacja band UPA, które po zakończeniu ewakuacji należało bezlitośnie zniszczyć”. Do przeprowadzenia akcji utworzono specjalną grupę operacyjną złożoną z jednostek wojskowych, bezpieczeństwa, milicji oraz przy udziale przedstawicieli administracji cywilnej. Na jej realizację przewidziano „najkrótszy termin (w miarę możliwości w ciągu 4 tygodni)”²⁶.

Akcja „Wisła” rozpoczęła się 28 kwietnia 1947 r. Obejmowała znaczne terytoria Łemkowszczyzny, Nadsania, Podlasia i Chełmszczyzny. W czasie operacji jednostki wojskowe otaczały wsie, a ludność informowano o natychmiastowym przesiedleniu i miała tylko kilka godzin (od pół do czterech) na zebranie najpotrzebniejszych rzeczy. Jak stwierdzono w raportach organów bezpieczeństwa publicznego Polski że „ludność, podlegająca przesiedleniu, została

²⁴ Protokół nr posiedzenia Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej od 29.03.1947 // Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały / Wstęp, wybór i opracowanie dokumentów E. Misiło. – Warszawa: Archiwum Ukraińskie & Management Academy Group, 2013 – S. 260.

²⁵ Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 66–71.

²⁶ Szczegóły dotyczące pierwszej wersji planu akcji zob.: В’ятрович В. Друга польсько-українська війна. 1942–1947. – Вид. 2-е, доп. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – С. 297–298; Мотика І. Від Волинської різанини до Операції «Вісла»... – С. 263–265.

zaskoczona akcją [...] dzięki pilnie strzeżonej tajemnicy wojskowej ludność w ogóle była dezorientowana i do ostatniego pracowała w polu”²⁷.

Następnie ludność pod eskortą wojskową wysyłano do tzw. punktów zbiórki. Tam pracownicy organów bezpieczeństwa państwa dokonywali identyfikacji „nierzetelnych” elementów, sporządzali rejestry deportowanych i ich mienia. Rodziny osób podejrzanych o sympatyzowanie z ukraińskim podziemiem albo natychmiast aresztowano, albo poddano przesiedleniu w liczbie nie większej niż jednej na każdą osadę. Pozostałą część ludności ukraińskiej wywożono dalej od granicy państwowej i osadzano w miejscowościach tak, żeby nie przekraczać 10% wśród ludności polskiej w celu szybkiej asymilacji. Zgodnie z zarządzeniami dowództwa GO „Wisła” osobom przesiedlonym ograniczono swobodę przemieszczania się, natomiast osoby, które próbowały samodzielnie wrócić do domu, były zatrzymywane i umieszczane w tzw. „obozie przejściowym” w Jawoźnie, gdzie były poddawane przesłuchaniom i torturom przez funkcjonariuszy bezpieczeństwa państwa. W wyniku akcji „Wisła” deportowano łącznie ponad 140 tys. osób²⁸.

Z dokumentów ukraińskiego podziemia wiadomo także, że w kwietniu 1947 r. podczas przeprowadzenia akcji polskie jednostki wojskowe spaliły doszczętnie co najmniej 13 ukraińskich wsi, a jedną częściowo²⁹.

Kwalifikacja prawna akcji „Wisła” jako ludobójstwa

Ostatnio, zwłaszcza po przyjęciu przez Sejm RP uchwały w sprawie „ludobójstwa” ludności polskiej na Wołyniu, wśród niektórych ukraińskich sił politycznych i organizacji społecznych zyskuje na popularności ten punkt widzenia, że akcję „Wisła” należy zakwalifikować jako „ludobójstwo ludności ukraińskiej”. Na ile jednak stanowisko to odpowiada normom prawa międzynarodowego?

²⁷ Інформація органів громадської безпеки про ситуацію на місцях // Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 144–147.

²⁸ Мотика І. Від Волинської різанини до Операції «Вісла»... – С. 265–267, 273.

²⁹ Вісті з терену за місяць квітень 1947 р. // Архів Центру досліджень визвольного руху. – Ф. 9. – Т. 3. – Од. зб. 33. – Арк. 202–203.

Artykuł 6 Statutu Rzymskiego, a także artykuł II Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa definiują ludobójstwo jako akt mający na celu zniszczenie w całości lub części jakiegokolwiek grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej jako taki przez: morderstwa członków takiej grupy; spowodowanie u nich poważnych obrażeń ciała lub zaburzeń psychicznych; celowe stworzenie warunków życia dla grupy, które mają na celu jej całkowite lub częściowe fizyczne zniszczenie; środki mające na celu zapobieganie narodzinom dzieci w środowisku grupy; przymusowe przemieszczenie dzieci z jednej grupy do drugiej. Elementy składowe zbrodni ludobójstwa, jak każdej zbrodni w ogóle, to jej przedmiot, podmiot, strona subiektywna i strona obiektywna. Brak choćby jednego z tych elementów oznacza, że dany czyn lub wydarzenie nie może zostać uznane za przestępstwo³⁰.

Przedmiotem zbrodni ludobójstwa jest bezpieczeństwo bytu określonej grupy ludności, **stroną obiektywną** jest społecznie niebezpieczne działanie lub zaniechanie, mające na celu całkowite lub częściowe zniszczenie tej grupy, **podmiotem** ludobójstwa jest każda osoba, a strona **subiektywna** charakteryzuje się intencją bezpośrednią. Celem ludobójstwa jest zawsze całkowite lub częściowe zniszczenie określonej grupy ludności ze względu na narodowość, etniczność, rasę lub religię.

Z analizy źródeł dokumentalnych, a także okoliczności akcji „Wisła” wynika, że celem akcji nie było całkowite lub choćby częściowe wyniszczenie ludności ukraińskiej. Chodziło jedynie o jej przymusowe wysiedlenie z właściwego terytorium i stworzenie warunków uniemożliwiających jej powrót. Brak jest także w źródłach informacji, jakoby w wyniku akcji „Wisła” doszło do masowego fizycznego wyniszczenia całej lub przynajmniej znacznej części ludności ukraińskiej. Nie ma zatem podstaw, aby twierdzić, że w wyniku tej akcji istniał bezpośredni zamiar całkowitego lub częściowego wyniszczenia ludności ukraińskiej.

W związku z tym, zgodnie z normami prawa międzynarodowego, akcję „Wisła” nie można zakwalifikować jako zbrodni ludobójstwa.

³⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Каннон, А. С. К., 2002. – С. 14.

Kwalifikacja prawna akcji „Wisła” jako zbrodni przeciw ludzkości

Cz. 1 art. 7 Statutu Rzymskiego określa wykaz czynów popełnionych w ramach zakrojonego na szeroką skalę lub systematycznego ataku na jakiejkolwiek osoby cywilne i uznawanych za zbrodnie przeciw ludzkości. Do takich czynów zaliczają się między innymi „deportacja lub przymusowe przesiedlenia ludności”, „tortury”, „prześladowanie jakiejkolwiek możliwej do zidentyfikowania grupy lub społeczności ze względu na przekonania polityczne, rasowe, narodowe, etniczne, kulturowe, religijne, płeć w rozumieniu p. 3 lub z innych powodów powszechnie uznawanych za niedopuszczalne na mocy prawa międzynarodowego w związku z którymkolwiek z czynów określonych w tym paragrafie”, a także „innymi czynami nieludzkimi o podobnym charakterze, które polegają na umyślnym zadaniu wielkiego cierpienia albo ciężkiego uszkodzenia ciała albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu psychicznym lub fizycznym”.

Deportacja lub przymusowe przesiedlenie ludności to „przymusowe wysiedlenie osób podlegających eksmisji lub innym działaniom przymusu z obszaru, na którym legalnie przebywają, bez podstaw dozwolonych przez prawo międzynarodowe”. „Tortury” to „celowe zadawanie ciężkiego bólu lub cierpienia, fizycznego lub psychicznego, osobie znajdującej się pod aresztem lub kontrolą oskarżonego”. „Prześladowanie” oznacza „celowe i poważne pozbawienie praw podstawowych, sprzeczne z prawem międzynarodowym, ze względu na przynależność do określonej grupy lub społeczności”.

Czy zatem akcję „Wisła” można zakwalifikować jako zbrodnię przeciw ludzkości?

Po pierwsze, jak już wspomniano powyżej, celem akcji „Wisła” było przymusowe przesiedlenie ludności ukraińskiej z południowo-wschodnich terenów przygranicznych Polski na inne tereny. Ludność ukraińska zamieszkiwała na wskazanych terytoriach przez długi okres czasu, aż do momentu akcji, czyli „na podstawie prawa”. Żaden oficjalny dokument nie potwierdza inaczej. Ani obowiązujące dziś normy prawa międzynarodowego, ani międzynarodowe akty

prawne obowiązujące w 1947 r. nie określały takiego przymusowego przesiedlenia ludności ukraińskiej jako legalnego i dopuszczalnego³¹.

I tak przemieszczenie ludności ukraińskiej w ramach akcji „Wisła”:

- a) miało charakter przymusowy (na ogół odbywało się to wbrew woli samej ludności i przy użyciu jednostek wojskowych);
- b) dotyczyło to relokacji grup ludności ze względu na ich tożsamość narodową (etniczni Ukraińcy lub członkowie rodzin mieszanych ukraińsko-polskich);
- c) dotyczył wysiedlenia ludności ukraińskiej z terenów, w których w momencie akcji przebywała ona legalnie;
- d) dokonano bez podstaw dozwolonych przez prawo międzynarodowe.

Dlatego akcję „Wisła” można określić jako „deportację lub przymusowe przesiedlenie ludności”.

Po drugie, w ramach akcji miała miejsce tzw. „selekcja” ludności ukraińskiej odnośnie współpracy ze strukturami ukraińskiego podziemia. Podejrzanych o taką współpracę, a także osoby, które dobrowolnie wróciły na miejsca wysiedlenia, kierowano do tzw. „obozu przejściowego” w Jawoźnie. Tam pracownicy organów bezpieczeństwa państwa prowadzili swoje przesłuchania i „w czasie przesłuchań torturowali więźniów. Tortury polegały na biciu, kopaniu, porażaniu prądem, polewaniu zimną wodą, wlewaniu jej do ust i nosa, wbijaniu szpilek w ciało, sadzaniu na nogę przewróconego krzesła.”³².

Dlatego odpowiednie czyny w ramach akcji „Wisła” można określić mianem „tortur”.

Po trzecie, w ramach akcji „Wisła” zakazano przymusowo wysiedlonym Ukraińcom dobrowolnego powrotu na terytorium, z którego zostali wysiedleni. Na określone działania upoważnił bezpośrednio dowódca GO „Wisła”³³. Art. 13

³¹ Dwustronne umowy między Polską a ZSRR (USRR) dotyczące przesiedleń ludności, niezależnie od stosunku do takich porozumień jako takich, już w kwietniu 1947 r. wyczerpały swoją moc. Decyzje konferencji Berlińskiej (Poczdamskiej) z 17.07–02.08.1945 dotyczyły przesiedlenia wyłącznie ludności niemieckiej z terytorium krajów Europy Wschodniej na terytorium Niemiec.

³² Мотика І. Від Волинської різанини до Операції «Вісла»... – С. 267.

³³ Наказ No 010 генерала Стефана Моссора про протидію поверненню переселених українців від 16.07.1947 // Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках XX століття... – С. 586–587.

Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka gwarantuje każdemu człowiekowi prawo „do swobodnego przemieszczania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego państwa”³⁴. Nakaz taki oznacza zatem pozbawienie Ukraińców jednego z podstawowych praw człowieka gwarantowanych przez prawo międzynarodowe.

Zatem, odpowiednie działania w ramach akcji „Wisła” można określić jako „prześladowanie możliwe do zidentyfikowania grupy z powodów narodowościowych w związku z przeprowadzeniem deportacji i przymusowym przesiedleniem tej grupy”.

Po czwarte, choć w lipcu 1947 r. specjalnym rozkazem dowódcy GO „Wisła” utworzono grupy kontrolne, które miały za zadanie zadbać o staranne zabezpieczenie mienia pozostałego po wysiedleniu Ukraińców i przekazać je w ręce ochrony organów ścigania³⁵, jednakże w kwietniu 1947 r. jednostki Wojska Polskiego spaliły co najmniej 14 całkowicie i 1 częściowo miejscowości na oczach ludności ukraińskiej, która została z nich przymusowo deportowana. W połączeniu z zakazem powrotu Ukraińców do miejsc wysiedleń, a także faktem, że gospodarstwa rolne udostępniane przesiedlonym w zachodnich rejonach Polski „były najczęściej niszczone i zaniedbane, a pola nie były obsiane. Wiele budynków wymagało kapitalnego remontu. Zdarzały się przypadki przydziału jednego gospodarstwa kilku rodzinom”³⁶, działania takie mogły być zamierzone i miały na celu spowodowanie ciężkiego cierpienia i poważnego uszczerbku na zdrowiu psychicznym osób przymusowo przesiedlonych.

Jednakże dla jednoznacznej odpowiedzi, czy właściwe czyny w ramach akcji „Wisła” można zdefiniować jako „inne czyny nieludzkie o podobnym charakterze, polegające na umyślnym zadaniu wielkiego cierpienia albo ciężkiego uszkodzenia ciała albo poważnej szkody dla zdrowia psychicznego lub fizycznego”, konieczne jest ustalenie umyślnego charakteru zniszczenia ww. osiedli oraz faktu, że celowe zniszczenie rzeczywiście miało na celu spowodowanie cierpienia i uszczerbku na zdrowiu psychicznym przesiedlanych osób.

³⁴ Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

³⁵ Наказ No 6 командувача ОГ «Вісла» генерала Стефана Моссора про створення контрольних груп від 06.07.1947 // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках XX століття... – С. 536–539.

³⁶ Мотика І. Від Волинської різанини до Операції «Вісла»... – С. 266.

Tym samym akcję „Wisła” można ogólnie zakwalifikować jako zbrodnię przeciw ludzkości.

Kwalifikacja prawna akcji Wisła jako zbrodni wojennej

Art. 8 Statutu Rzymskiego definiuje jako zbrodnie wojenne poważne naruszenia Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., w szczególności Konwencji o ochronie ludności cywilnej w czasie wojny, w formie odpowiedniego aktu przeciwko osobom lub ich osobom nieruchomość (p. „a”), inne poważne naruszenia przepisów ustawowych i zwyczajowych mających zastosowanie w międzynarodowych konfliktach zbrojnych (p. „b”) lub konfliktach zbrojnych o charakterze niemiędzynarodowym w granicach określonych przez prawo międzynarodowe (p. „e”), a także poważne naruszenia artykułu 3 Konwencji Genewskich (p. „c”).

W związku z tym pojawia się pytanie, czy akcję „Wisła” można zakwalifikować jako zbrodnię wojenną?

Zgodnie z art. 2 Konwencji o ochronie ludności cywilnej w czasie wojny jej normy „mają zastosowanie do wszystkich przypadków wypowiedzenia wojny lub innego konfliktu zbrojnego, które mogą wyniknąć między dwiema lub większą liczbą Wysokich Umawiających się Stron, nawet jeśli jedna z nich nie uznaje stanu wojny”. Art. 3 wspomnianej Konwencji ustanawia obowiązek stosowania się do niektórych postanowień „w przypadku konfliktu zbrojnego, który nie ma charakteru międzynarodowego i ma miejsce na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron”.

Obecnie istnieje kilka definicji terminów „wojna” i „konflikt zbrojny”. Wojnę uznaje się za: „działania militarne pomiędzy państwami oraz państwami i ruchami narodowyzwolenческими, któremu towarzyszy całkowite zerwanie wszelkich pokojowych stosunków między nimi”, „konflikt zbrojny pomiędzy dwiema lub większą liczbą stron, który zwykle ma charakter polityczny”, jak również „każdy przedłużający się konflikt między siłami zbrojnymi dwóch lub więcej rządów (wojna międzystanowa) lub między regularną armią a inną (co

najmniej jedną) grupą zbrojną (wojna wewnątrzpaństwowa)³⁷. Konflikt zbrojny definiuje się jako konflikt mający miejsce „na terytorium którejkolwiek Wysokiej Umawiającej się Strony pomiędzy jej siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi grupami zbrojnymi, które pod odpowiednim dowództwem kontrolują część jej terytorium, umożliwiając im prowadzenie ciągłych i skoordynowanych działań wojennych”³⁸, lub „incydent zbrojny, akcja zbrojna, starcia zbrojne o ograniczonej skali, które mogą być wynikiem próby rozwiązania sprzeczności narodowościowych, etnicznych, religijnych lub innych w drodze walki zbrojnej. [...] Może mieć charakter międzynarodowy (z udziałem dwóch lub więcej państw) lub niemiędzynarodowy, wewnętrzny (z prowadzeniem konfrontacji zbrojnej na terytorium jednego państwa)”³⁹.

Zatem zgodnie z normami prawa międzynarodowego warunkiem koniecznym do zakwalifikowania określonego czynu jako zbrodni wojennej jest popełnienie tego czynu w ramach wojny lub innego konfliktu zbrojnego o charakterze międzynarodowym lub niemiędzynarodowym. W momencie (kwiecień – lipiec 1947 r.), gdy przeprowadzono akcję „Wisła”, wydarzenia Drugiej wojny światowej na terenie objętym deportacją już się skończyły. Również w tym czasie nie było konfliktu zbrojnego pomiędzy Polską a ZSRR (Ukraińską SRR). Dlatego też wspomnianych wydarzeń nie można uznać za wojnę lub konflikt zbrojny o charakterze międzynarodowym lub międzypaństwowym. W związku z tym akcję „Wisła” nie można zakwalifikować jako zbrodni wojennej określonej w punktach „a” lub „b” art. 8 Statutu Rzymskiego. Wydarzenia akcji „Wisła” rozegrały się na

³⁷ Большой юридический словарь [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://juridical.slovaronline.com/%D0%92/%D0%92%D0%9E/1064-VOYNA>; Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – С. 104; Small M., Singer J. D. Resort to Arms. – Beverly Hills, 1982. – P. 23.

³⁸ Додатковий протокол від 08.06.1977 до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200/print1481621726646845

³⁹ Энциклопедия права, 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://encyclopediya_prava.academic.ru/1025/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9

terytorium tylko jednego kraju (Polski) w obrębie jego międzynarodowej granicy ustalonej dwustronną umową z ZSRR z dnia 16 sierpnia 1945 r., która weszła w życie w 1946 r.⁴⁰

Ludność zamieszkującą te tereny po zakończeniu dwustronnych przesiedleń pomiędzy Polską a ZSRR (ZSRR) uznawano za obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzję o przeprowadzeniu operacji „Wisła” podjęły najwyższe organy państwowe i partyjne Polski, a jej realizacją czuwały jednostki Wojska Polskiego, organy bezpieczeństwa państwowego i administracja cywilna. Jednocześnie na tym terenie (tzw. Zakerzonie) w okresie od jesieni 1945 r. do wiosny 1947 r. doszło do konfrontacji pomiędzy de facto polskim rządem a strukturami ukraińskiego ruchu wyzwolenczego – podziemiem OUN i jednostkami UPA.

Choć w określonym okresie OUN i UPA nie stawiały sobie za cel ogólnonarodowego antykomunistycznego powstania ludności ukraińskiej na tym terytorium, lecz określiły główne zadanie w postaci ochrony ludności ukraińskiej przed przymusowymi wysiedleniami, na przełomie 1945 i 1. poł. 1946 oddziały UPA dokonywały okresowych ataków na garnizony wojskowe, małe osady, komisje przesiedleńcze, niszczyły łączność, a także paliły opuszczone wsie ukraińskie⁴¹. Zimą i wiosną 1947 r. z różnych powodów działalność ukraińskich struktur podziemnych była niewielka, jednak w przypadku przymusowej akcji wysiedlenia Ukraińców przez władze polskie oddziały UPA i OUN miały „ponownie zaoferować maksymalny aktywny opór. W przypadku rozpoczęcia takiej akcji powinny wybuchnąć masowe pożary, a mosty i wszelka komunikacja powinny „wprawić się w ruch”.”⁴²

Tym samym na podstawie stanu faktycznego z kwietnia 1947 roku można mówić o istnieniu wewnętrznego konfliktu zbrojnego na terytorium Polski

⁴⁰ Umowa graniczna pomiędzy Polską a ZSRR z 16 sierpnia 1945 roku // Dziennik Ustaw RP nr 35, poz. 167 z 1947 r.;

Ustawa z dnia 31 grudnia 1945 r. o ratyfikacji podpisanej w Moskwie dnia 16 sierpnia 1945 r. umowy między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o polsko-radzieckiej granicy państwowej [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19460020005>.

⁴¹ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна. 1942–1947... – С. 277–278, 280, 283–290.

⁴² Ibidem. – С. 296.

pomiędzy faktycznym rządem a zorganizowanymi strukturami ukraińskiego podziemia. I dlatego, zgodnie z p. „f” artykułu 8 Statutu Rzymskiego i art. 1 Protokołu II do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., mogą być stosowane wymagania p. „e” artykułu 8 Statutu Rzymskiego do określonego konfliktu.

Jak wspomniano powyżej, w ramach akcji „Wisła” najwyższe kierownictwo Polski postawiło sobie za cel „ostateczne rozwiązanie problemu ukraińskiego”. Jednak w propagandzie, a nawet w niektórych oficjalnych dokumentach, polskie władze komunistyczne jako główny cel akcji określiły konieczność oczyszczenia południowo-wschodnich terenów przygranicznych (tzw. Zakerzoniu) ze struktur Ukraińskiej Powstańczej Armii, a przymusowe wysiedlenie ludności ukraińskiej z tych terenów przedstawiano jedynie jako cel „wtórny”⁴³ i rzekomo było „uzasadnione” koniecznością „ochrony” ludności przed jednostkami UPA⁴⁴.

Podpunkt VIII punktu „e” artykułu 8 Statutu Rzymskiego określa zbrodnie wojenną w ramach tzw. wewnętrznego konfliktu zbrojnego, między innymi „wydawanie rozkazów przesiedlenia ludności cywilnej z powodów związanych z konfliktem, chyba że wymagają tego względy bezpieczeństwa zainteresowanej ludności cywilnej lub pilna potrzeba o charakterze wojskowym.”

Źródła dokumentacyjne nie potwierdzają istnienia według stanu na kwiecień 1947 r. okoliczności, które powodowałyby konieczność podjęcia działań zapewniających bezpieczeństwo ukraińskiej ludności cywilnej właśnie poprzez jej przymusowe przesiedlenia. Podobnie, biorąc pod uwagę ograniczenie aktywnych działań struktur OUN i UPA na Zakerzoniu zimą i wiosną 1947 r., wysiedlenie nie mogło być spowodowane pilną potrzebą o charakterze wojskowym.

⁴³ Zob. np.: Нота Уряду РП від 18.04.1947, вручена послом РП Мар’яном Нашковським заступникові міністра закордонних справ СРСР Андрієві Вишинському // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 74–75; наказ No 001 від 19.04.1947 генерала Стефана Моссора щодо створення ОГ «Вісла» та завдань підпорядкованих підрозділів // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 78–85; Інструкція для співробітників УБ, прикомандированих до ОГ «Вісла» // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 88–91; наказ No 002 командування ОГ «Вісла» від 21.04.1947 // Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття... – С. 100–107.

⁴⁴ Zob. np.: Rozkaz zastępcy dowódcy 11 pułku piechoty do spraw polityczno-wychowawczych por. Piotra Baziuka w związku z wyjazdem pułku na Akcję „Wisła” // Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały... – S. 399; Instrukcja Grupy Operacyjnej „Wisła” dla dowódcy oddziału wysiedlającego Ukraińców // Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały... – S. 400–401.

Dlatego też decyzja o przesiedleniu ludności ukraińskiej w ramach operacji „Wisła” została podjęta z powodów związanych z konfliktem pomiędzy polskim rządem a ukraińskimi strukturami podziemnymi, a mianowicie w celu rozwiązania sprzeczności „narodowych” i stworzenia monoetnicznego państwa polskiego.

Ze względu na to, akcję „Wisła” można zakwalifikować jako zbrodnię wojenną.

Kwalifikacja prawna akcji „Wisła” jako czystki etnicznej

W odrębnych opracowaniach i otwartych źródłach można spotkać także definicję akcji „Wisła” jako czystki etnicznej⁴⁵. Czy jest jednak taka kwalifikacja uzasadniona?

Rezolucja nr 780 Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz raport Komisji Ekspertów sporządzony w celu jej realizacji definiują czystki etniczne jako „użycie siły lub groźby w celu wydalenia osób należących do określonych grup z dowolnego obszaru w celu przekształcenia go w jednorodny etnicznie”, a także jako „ukierunkowana polityka opracowana przez jedną grupę etniczną lub religijną mająca na celu usunięcie, metodami przymusu i terroru, ludności cywilnej innej grupy etnicznej lub religijnej z określonych obszarów geograficznych”⁴⁶.

Formy, w jakich można przeprowadzać czystki etniczne, stanowią zbrodnie przeciwko ludzkości i mogą być powiązane z konkretnymi zbrodniami wojennymi i mogą być objęte Konwencją o zapobieganiu ludobójstwu. Mówiąc najprościej, czystki etniczne to czyn, który zawiera lub może zawierać pewne elementy zbrodni przeciw ludzkości, zbrodni wojennych lub zbrodni ludobójstwa, albo łączy w sobie elementy wszystkich lub niektórych z tych zbrodni. Celem czystek etnicznych jest

⁴⁵ Zob. np.: Дашкевич Я. Подзвіння операції «Вісла»... – С. 56; «Акція "Wisła"» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Akcja_%E2%80%9EWis%C5%82a%E2%80%9D; «Операція "Вісла"» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%C2%A%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BB%D0%B0%C2%BB.

⁴⁶ Резолюція No 780 (1992), прийнята на засіданні Ради безпеки ООН 06.10.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://undocs.org/ru/S/RES/780\(1992\)](http://undocs.org/ru/S/RES/780(1992)); Final report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (1992) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1994/674. – P. 32–34.

zawsze przymusowe wypędzenie ludności określonej grupy etnicznej lub religijnej z określonego obszaru w celu przekształcenia go w obszar jednorodny etnicznie.

Jak już wspomniano powyżej, celem akcji „Wisła” było przymusowe przesiedlenie ludności ukraińskiej z wyraźnie określonych terenów przy południowo-wschodniej granicy Polski, z zakazem samowolnego powrotu wysiedlonej ludności na te tereny. W wyniku akcji deportowano ponad 140 000 Ukraińców, a w zamian przesiedlono na to terytorium około 14 000 Polaków, co faktycznie uczyniło je terytorium jednorodnym etnicznie.

Mając to na uwadze, akcję „Wisła” można zakwalifikować jako czystkę etniczną.

Wnioski

Jak wynika z analizy zdarzeń związanych z organizacją i przebiegiem akcji „Wisła”, wyżej wymienioną akcję nie można zakwalifikować jako ludobójstwa ani zbrodni agresji w rozumieniu norm prawa międzynarodowego. Natomiast można ją zakwalifikować jako zbrodnię przeciw ludzkości, zbrodnię wojenną, a także czystkę etniczną.